

Aleksandra Despotović, Jovanović M., Bulatović B.¹

**USLOVI I MOGUĆNOSTI PROIZVODNJE KROMPIRA
U CRNOJ GORI**
*CONDITIONS AND POSSIBILITIES OF POTATO PRODUCTION
IN MONTENEGRO*

Izvod

Krompir zauzima značajno mjesto u strukturi proizvodnje i potrošnje ratarsko-povrtarskih proizvoda u Crnoj Gori. Zbog toga se ovim radom želi kvantifikovati nivo proizvodnje krompira, odnosno ponude i prometa, tj. potrošnje, kao ispoljene tražnje.

Ključne riječi: krompir, proizvodnja, potrošnja, promet.

Abstract

Potato takes an important place in the structure of production and consumption of farming and truck-farming products in Montenegro.

Therefore, it is this paper that should quantify the level of potato-production, or in other words, of offer and turnover, that is of consumption as a shown request and need.

Key words: potato, production, consumption, turnover.

UVOD

Krompir (*Solanum tuberosum L.*) pripada botaničkoj porodici *Solanaceae* i spada među najvažnije poljoprivredne kulture. Vodi porijeklo iz visokih predjela Anda, odnosno iz južnoameričkih država Čilea i Perua. U Crnu Goru krompir je donio Petar I Petrović Njegoš, sa jednog putovanja u Italiju.

U svjetskim razmjerama, krompir zauzima četvrto mjesto u ratarsko-povrtarskoj proizvodnji, poslije pšenice, kukuruza i pirinča. Zbog povoljnog odnoša i sadržaja hranljivih materija u krtolama, krompir ima vrlo važnu ulogu u ljudskoj ishrani, ishrani stoke, a u posljednje vrijeme postaje veoma značajna

¹ Mr Aleksandra Despotović, dr Miomir Jovanović, dr Bogdan Bulatović,
Centar za agroekonomska proučavanja, Biotehnički institut - Podgorica.

sirovina za industrijsku preradu. Ima veliki agrotehnički značaj, jer je dobar predusjev za većinu ratarskih kultura, pošto zemljište ostavlja čisto od korova i u dobrom fizičkom stanju (B. Milojić 1980).

Proizvodnja krompira u Crnoj Gori ima izuzetno veliki značaj, jer korišćenjem komparativnih prednosti (klime i zemljišta) moguće je proizvesti znatne količine sjemenskog i merkantilnog krompira. U posljednjih nekoliko godina ova proizvodnja posebno dobija na značaju. Razloge treba tražiti u činjenici da je Crna Gora imala izražen deficit i nedostajuće količine krompira nabavljala iz susjednih područja. Povoljnim tržišnim prilikama u Crnoj Gori, i entuzijazmom proizvođača u saradnji sa naukom, u posljednjih nekoliko godina, ispoljena je tendencija rasta proizvodnje krompira i promjene odnosa strukture proizvodnje u korist domaće.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Prirodni uslovi i njihov značaj u proizvodnji krompira

Biljna proizvodnja, a preko nje i ukupna poljoprivredna proizvodnja, još uvijek, je u visokoj zavisnosti od klimatskih uslova koji su karakteristični za pojedina područja.

Crna Gora se karakteriše povoljnim prirodnim i agroekološkim uslovima za proizvodnju krompira. Međutim, kod nekih područja vidne su i razlike za proizvodnju pojedinih vrsta krompira. U tom pogledu mogu se izdvojiti dva područja:

- sjeverno područje - opštine: Pljevlja, Kolašin, Mojkovac, Plav, Plužine, Nikšić, Šavnik i Žabljak, koje imaju izuzetno povoljne zemljišne i klimatske uslove za proizvodnju sjemenskog i merkantilnog krompira;
- južno područje - opštine: Podgorica i Danilovgrad, čiji geografski položaj omogućava gajenje ranog krompira.

Dakle, zahvaljujući raznolikosti klime i zemljišta, skoro cijeli prostor republike može biti racionalno iskorišćen za proizvodnju raznih vrsta ove kulture.

Pregled površina zasijanih krompirom

Crna Gora raspolaze komparativnim prednostima za ostvarivanje veće proizvodnje krompira. Rast površina ukazuje da se ova proizvodnja širi.

Krompir zauzima značajno mjesto u strukturi proizvodnje i potrošnje povrtarskih proizvoda u Crnoj Gori. Požnjevene površine krompira u oranicama i baštama učestvuju sa 18,12%, dok u ukupno zasijanim površinama pod povrtnim biljem učestvuju sa 56,56%, a ostatak otpada na ostalo povrtno bilje (pasulj, grašak, kupus, paprika, paradajz) i drugo (tab. 1).

Tab. 1. Dinamika zasijanih površina u Crnoj Gori

Tab. 1. Dynamics of planted areas in Montenegro

Godina	Oranice i bašte (ha)	Povrtno bilje		Površine pod krompirom (ha)	Učešće površina zasijanih krompirom (%)	
		ha	% u oranicama		u oranicama	u povrtnom bilju
1991.	53.333	14.817	27,78	8.233	15,44	55,56
1992.	53.033	14.872	28,04	8.200	15,46	55,13
1993.	51.041	15.299	29,97	8.568	16,78	56,00
1994.	52.358	15.780	30,14	9.718	18,56	61,58
1995.	52.346	16.364	31,26	10.101	19,29	61,73
1996.	52.501	18.315	34,88	10.244	19,51	55,93
1997.	51.181	18.803	36,74	10.384	20,29	55,22
1998.	49.983	19.116	38,24	9.812	19,63	51,33
Prosjeak		16.671	32,13	9.407	18,12	56,56

Izvor "SGCG - 1994, 1999, str. 104, 77"

Tab. 2. Površine pod krompirom po vrstama subjekata

Tab. 2. Areas planted with potato according to the types of subjects

God.	Ukupno		Preduzeća i zadruge		Privatna gazdinstva		% učešća	
	ha	Indeks	ha	Indeks	ha	Indeks	Preduzeć a i zadruge	Privatna gazdinstva
1991.	8.233	100	16	100	8.217	100	0,19	99,80
1992.	8.200	99	-	-	8.200	99	-	100
1993.	8.568	104	-	-	8.568	104	-	100
1994.	9.718	118	31		9.687	117	0,32	99,60
1995.	10.101	122	39	243	10.062	122	0,38	99,61
1996.	10.244	124	61	381	10.183	123	0,59	99,40
1997.	10.384	126	102	637	10.285	125	0,98	99,04
1998.	9.812	119	70	437	9.742	118	0,71	99,28

Izvor "SGCG - 1994, 1999, str. 110, 104"

U analiziranom periodu ispoljena je tendencija rasta površina zasijanih povrtnim biljem. Ova pojava ukazuje da je razvoj povrtarstva u ovom periodu ostvarivan na bazi povećanja površina. Učešće površina zasijanih povrćem u ukupnim površinama oranica i bašta iznosi prosječno 32,13%. S obzirom da su u navedenom periodu stagnirale površine pod oranicama i baštama, odnosno ukupne sjetvene površine, proizilazi da je i razvoj ratarstva ostvarivan povećanjem povrtnog bilja.

U posmatranom periodu zastupljenost površina pod krompirom se koleba, ali se uočava trend njihovog rasta. Površine pod krompirom u republici iznose prosječno 9.407 ha.

Podaci tab. 2 govore da površine pod krompirom po vrstama privrednih subjekata ili svojinskoj strukturi skoro u potpunosti se nalaze na privatnim gazdinstvima. Ostali privredni subjekti učestvuju simbolično sa svega 0,52%. Na ovakvu svojinsku strukturu, pored prirodnih faktora, značajan uticaj, naročito posljednjih godina, imaju i ekonomski uslovi. Zbog toga i nedovoljne primjene dostignuća u razvoju tehnologije zaostaje razvoj visokoproduktivne proizvodnje, koja bi omogućila ostvarivanje optimalnih ekonomskih rezultata.

Kretanje prinosa krompira

U dosadašnjem razvoju i ostvarivanju proizvodnje krompira zaostaje primjena i unapređivanje agrotehnike, što je naročito karakteristično za sitnije proizvođače. Kod njih proizvodnja krompira nije namijenjena tržištu, već potrošnji u sopstvenom domaćinstvu.

U sadašnje vrijeme pod optimalnom i savremenom agrotehnikom se podrazumjeva cjelovit kompleks mjera, od pripreme zemljišta, sadnje i obrade u toku vegetacije, zajedno sa plodoredom i navodnjavanjem, uzimajući u obzir zahtjeve krompira kao kulture za prirodnim i zemljišnim uslovima, vegetacijskim prostorom, vremenom i dubinom sadnje, do primjene savremene mehanizacije. U ovoj proizvodnji naročito su veliki izdaci za sadni materijal. Među najvažnije faktore povećanja prinosa krompira u nas, svakako, spada upotreba deklarisanog i kvalitetnog sadnog materijala. Na bazi ove mjere može se povećati prinos krompira od 50-100% (M. Jakovljević, 1995). Što se tiče proizvodnje sjemenskog materijala, može se konstatovati da u posljednjih nekoliko godina rastu površine i broj proizvođača koji se bavi ovom značajnom proizvodnjom. U Crnoj Gori postoje povoljni prirodni uslovi za proizvodnju sjemenskog krompira, naročito u brdsko-planinskim područjima. Glavni činilac uspješne proizvodnje sjemenskog krompira je temperatura koja je u ljetnjim mjesecima u ovim krajevima niža u odnosu na ostala područja.

Zakonski je regulisano da se sjemenski materijal na kvalitetan način može proizvoditi samo ako se organizuje kao specijalizovana robna proizvodnja.

U proizvodnji sjemenskog krompira mora se vršiti kontrola u toku vegetacije, kako bi se određeni zasad mogao priznati za sjemensku proizvodnju. Ovo je posebno važan uslov da proizvođač dobije potrebnu dokumentaciju, kao dokaz o kvalitetu i količini proizvedenog materijala.

Pored savremeno organizovane stručne službe u proizvodnji sjemenskog krompira u tržišnim uslovima privređivanja, neophodno je

uspostaviti i razviti odgovarajući marketinški nastup, sa ciljem da sjemenski krompir bude dostupan svakom proizvođaču merkantilnog krompira.

Tab. 3. Dinamika nivoa ostvarenih prinosa krompira u Crnoj Gori

Tab. 3. Dynamics of levels of realised incomes and returns potato in Montenegro

Godina	Prinos u t/ha					
	Ukupno		Preduzeća i zadruge		Privatna gazdinstva	
	t/ha	Indeks	t/ha	Indeks	t/ha	Indeks
1991.	5,07	100	8,43	100	5,07	100
1992.	5,51	108	9,06	107	5,51	108
1993.	3,60	71	-	-	3,60	71
1994.	5,02	99	16,19	192	4,98	98
1995.	4,83	95	12,00	142	4,81	94
1996.	5,09	100	11,27	133	5,05	99,60
1997.	6,51	128	16,61	197	6,40	126
1998.	5,21	103	21,28	252	5,00	99,20

Izvor "SGCG - 1994, 1999, str. 106, 97"

Napomena: podaci u koloni ukupno ne predstavljaju zbir kolona preduzeća i zadruge i privatna gazdinstva.

U posmatranom periodu kretanje prinosa krompira po jedinici površine ima oscilirajući karakter. Na osnovu analize pokazatelja o indeksnom odstupanju ostvarenih prinosa po jedinici površine, mogu se potvrditi ispoljene tendencije u kretanju prinosa. U analiziranom periodu ispoljavaju se značajne razlike u nivou prinosa po vrstama subjekata. Za razliku od privatnih gazdinstava, nivo prinosa u preduzećima i zadrugama ima tendenciju zapaženog rasta. Može se konstatovati da je kod preduzeća i zadruga povećano interesovanje za inovacije u proizvodnji krompira.

Statistički podaci u ovoj oblasti ne reprezentuju u potpunosti pravo stanje, jer istraživanjima na terenu (Aleksandra Despotović, B.Bulatović, 2000) utvrđeni su prinosi od 15-25 t/ha. Krajnji dometi u proizvodnji krompira su još uvijek neadekvatni ukupnim mogućnostima, iako se posljednjih godina bilježi rast.

U posmatranom periodu neobrađenih oranica ima prosječno 10.141 ha ("SG CG", 1994, 1999). Kada bi se one uključile u proizvodnju krompira i ostvario prosječan prinos 18 t/ha, moglo bi se proizvesti još 182.538 t krompira.

Kretanje obima proizvodnje krompira

Proizvodnja krompira dugo je imala cilj da se podmiri potrebe prirodne potrošnje, ali se u novije vrijeme u sve većem obimu zasniva na tržišnim motivima i kriterijumima koji polaze od potrebe postizanja što većeg prihoda i dohotka.

U analiziranom periodu obim proizvodnje bilježi porast, posebno u periodu od 1994-1998. g. Posmatrano po vrstama subjekata, povećanje obima proizvodnje naročito je uočljivo kod preduzeća i zadruga, a tendencija rasta izražena je i kod privatnih gazdinstava. Prosječna proizvodnja krompira po glavi stanovnika u posmatranom periodu iznosi 76,73 kg.

U Crnoj Gori proizvodnja krompira je u manjem stepenu namijenjena za šire tržište. Najveći broj proizvođača ovu proizvodnju ostvaruje sa ciljem da obezbijedi dio hrane za potrebe domaćinstva. Mjerama poboljšanja otkupa trebalo bi motivisati proizvođače da proizvode za tržište.

Tab. 4. Dinamika promjena u nivou obima proizvodnje krompira u Crnoj Gori

Tab. 4. Dynamics of changes in the level of production volume potato in Montenegro

Godina	Proizvodnja u t					
	Ukupno		Preduzeća i zadruge		Privatna gazdinstva	
	t	Indeks	t	Indeks	t	Indeks
1991.	41.776	100	145	100	41.631	100
1992.	45.204	108	-	-	45.204	108
1993.	30.901	74	-	-	30.901	74
1994.	48.783	116	502	346	48.281	115
1995.	48.871	117	468	322	48.403	116
1996.	52.171	124	688	474	51.483	123
1997.	67.618	161	1.695	1.168	65.923	158
1998.	51.156	122	1.490	1.027	49.666	119

Izvor "SGCG - 1994, 1999, str. 105, 97"

Tendencije razvoja tražnje i potrošnje krompira u Crnoj Gori

Na razvoj tražnje i potrošnje krompira utiče više činilaca (ekonomsko-tržišni i netržišni). Prvu grupu čine ekonomski tržišni činiloci koji na sličan način dolaze do izražaja kao i kod drugih poljoprivrednih proizvoda. Sa rastom kupovne moći i sa povećanjem tržišnosti proizvodnje krompira povećava se i tržišna ponuda i tražnja, odnosno i potrošnja ovog proizvoda (R. Stefanović, 1997).

Pored ekonomskih i tržišnih faktora na razvoj tražnje i potrošnje krompira utiču i netržišni činiloci: prirodni karakter proizvodnje, navike potrošača, klimatska obilježja i drugo.

U mjeri u kojoj je proizvodnja krompira motivisana potrebama potrošnje u domaćinstvu proizvođača, proizilazi da na tražnju krompira u visokom stepenu utiče proizvodnja u neposrednom smislu riječi kao ponuda.

Treba očekivati da će bitan činilac veće tržišne tražnje i potrošnje, svakako, biti i proces diverzifikacije njegove prerade i povećanja broja različitih prerađevina.

U povećanju obima proizvodnje i ponude jednog poljoprivrednog proizvoda najbitniji faktor predstavljaju promjene u kretanju njegove tražnje i potrošnje. Značajno je imati u vidu i činjenicu da na razvoj tražnje i potrošnje poljoprivrednih proizvoda, pored ekonomskih činilaca, u visokom stepenu utiču tradicionalne navike potrošača. Krompir spada u grupu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda kod kojih se ispoljava visok stepen uticaja stečenih navika potrošača na razvoj njegove tražnje, posebno na seoskim područjima, gradskim sredinama i tipičnim područjima za ovaj proizvod.

Uzajamnost između proizvodnje i potrošnje, odnosno ponude i tražnje, predstavlja objektivnu ekonomsku i tržišnu zakonitost u cjelini društvene reprodukcije. Ovo se ispoljava u razlikama u nivou potrošnje krompira po socio-ekonomskim grupama domaćinstava. Ova pojava, u globalu posmatrano, rezultat je razlike u stepenu kupovne moći potrošača, navika u potrošnji, stepena vezanosti za proizvodnju i drugog.

Tab. 5. Tendencije u kretanju i potrošnji krompira u Crnoj Gori po socio-ekonomskim kategorijama domaćinstava

Tab. 5. Tendencies in the range and consumption of potato in Montenegro according to socio-economic categories of households

Godina	Domaćinstva (kg po članu domaćinstva)							
	Sva domaćinstva		Poljoprivredna		Mješovita		Nepoljoprivredna	
	kg	Indeks	kg	Indeks	kg	Indeks	kg	Indeks
1991.	51	100	39,3	100	57,5	100	49,8	100
1992.	43	84	43,7	111	39,9	69	44,4	89
1993.	44,9	88	55,3	140	54,2	94	38,7	77
1994.	55,9	109	68,1	173	60,0	104	53,1	106
1995.	67,8	133	52,2	132	80,8	140	63,8	128
1996.	65,4	128	78,8	200	60,5	105	66,9	134
1997.	73,9	145	87,3	222	92,2	160	67,1	134

Izvor: Anketa o potrošnji domaćinstava, SZS, Beograd.

Osnovna odlika potrošnje krompira u Crnoj Gori (sva domaćinstva) u posmatranom periodu jeste ostvareni rast, prosječno godišnje za 5,4% (M. Jovanović, B. Bulatović, N. Mirecki, 2000). Prosječna potrošnja po članu domaćinstva iznosi 57,41 kg. Struktura ishrane stanovništva i ustaljene navike u

pripremanju hrane uticale su da krompir predstavlja proizvod koji je bio nezaobilazan u ishrani crnogorske populacije u toku analiziranog perioda. Veoma zabrinjava što je njihovo učešće u pojedinim godinama bilo toliko da se struktura ishrane može smatrati jednoličnom, usljed relativno skromne potrošnje drugih, za zdravlje organizma značajnih proizvoda.

Posmatrano u globalu na visinu potrošnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda utiče visina raspoloživih sredstava koja se izdvajaju iz dohotka za ličnu potrošnju. Takođe, pored visine raspoloživih sredstava, na razlike u visini potrošnje pojedinih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u znatnoj mjeri utiču i izvori sticanja dohotka (M. Đorović, A. Tomin, 2000).

Krompir kao prehrambeni proizvod spada u grupu onih proizvoda kod kojih je uticaj raspoloživih sredstava za ličnu potrošnju po pravilu relativno niži.

Međutim, i kod ovog proizvoda se javlja dosta značajan uticaj dohotka na nivo njegove potrošnje. To znači da krompir spada u grupu proizvoda koji su zamjenljivi, tj. alternativni. U okolnostima povoljnijih tržišnih cijena drugi proizvodi mogu biti zastupljeni u većem obimu u potrošnji i obrnuto.

Kvantitativno utvrđivanje uticaja dohotka na obim i strukturu potrošnje vrši se uz pomoć izračunavanja stepena elastičnosti potražnje povrtarskih proizvoda.

Koeficijent dohodovne elastičnosti potrošnje mijenja se u zavisnosti od relativne promjene potrošnje sa relativnim promjenama dohotka.

Tab. 6. Pregled prosječnih koeficijenata dohodovne elastičnosti potrošnje krompira kod različitih kategorija domaćinstava u Crnoj Gori, 1991-1997.

Tab. 6. The survey of average coefficients of income flexibility of potato consumption at different household categories in Montenegro

Godina	Prosječni koeficijenti dohodovne elastičnosti					
	1991.	1992.	1994.	1995.	1996.	1997.
	Krompir					
Sva - ukupno	0,0891	0,1262	0,2544	0,2009	0,2716	0,2907
Poljoprivredna	0,2281	0,4165	0,4860	0,4711	0,4406	0,4187
Mješovita	-0,0029	-0,0039	0,2227	0,0085	0,0333	0,0688
Nepoljoprivredna	0,1036	0,1638	0,2338	0,2213	0,2294	0,1769

Izvor: Proračunato na osnovu funkcije $y = ax^2 + bx + c$, a koeficijenti dohodovne elastičnosti prema formuli $E = (x/y) / 2ax + b$.

Dohodovna elastičnost potrošnje krompira bila je različita kod pojedinih socio-ekonomskih kategorija domaćinstava, a najveća redovno kod poljoprivrednih u svim godinama (M. Jovanović i sar. 2000).

S obzirom da krompir spada u grupu kabastih poljoprivrednih proizvoda, to se stepen njegove tržišnosti može povećavati sa razvojem prerade.

Promet krompira u Crnoj Gori

Za stabilnost i efikasnost tržišnih tokova krompira neophodno je prilagođavanje osnovnih institucija kojima se regulišu odnosi ponude i tražnje ovog proizvoda. Na ovoj osnovi stvaraju se uslovi da se cijene krompira formiraju na ekonomskim principima.

Distribucija svježeg krompira od proizvođača do potrošača je veoma složen ekonomski proces. U stvaranju stabilnog tržišnog sistema za krompir, osnovni zadatak je da se potrebne količine ovog proizvoda na odgovarajući način prihvate, po potrebi pričuvaluju, i distribuiraju na određena potrošačka mjesta. Međutim, izgradnja prometnog sistema na ovim osnovama teče sporo.

Na promet krompira utiče proizvodnja koja se odvija kod velikog broja proizvođačkih jedinica (sitna robna proizvodnja), a potom neorganizovana i nesavremena distributivna mreža u prometu.

U analizi tržišta krompira moraju se posmatrati dvije osnovne faze, kroz koje se u sadašnjim uslovima odvija proces prometa i to:

1. Prva faza je otkup krompira od zemljoradničkih gazdinstava - proizvođača i realizacija otkupljenih količina proizvodnje od preduzeća i zadružnih organizacija na veliko.

2. Druga faza je realizacija ili prodaja (organizovano preko maloprodajne mreže, uključujući i seljačku pijacu).

Tab. 7. Promet krompira u Crnoj Gori - društveni + privatni sektor u tonama

Tab. 7. Turnover of potato in Montenegro - public + private sector in tons

Godina		1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
Trgovina na malo		7.599	6.037	3.588	5.749	3.108	3.485	3.352	3.570
Trgovina na veliko		4.300	3.380	2.439	3.150	2.403	2.480	2.651	2.749
Prodaja i otkup polj. proizvoda	Merkantilni	510	358	191	92,8	80,5	184	110	440
	Sjemenski	-	10	-	-	2	-	50	280
Promet poljoprivrednih proizvoda na pijacama		1.246	1.208	960	906	1.440	1.748	1.894	4.117

Izvor: "Bilten povrtarstvo, ratarstvo, voćarstvo", SZS, Beograd

U analiziranom periodu promet krompira u trgovinama na malo i veliko ima tendenciju pada, dok prodaja na pijacama bilježi rast. Prodaja i otkup sjemenskog i merkantilnog krompira ispoljavaju pad.

Ova činjenica ukazuje da u procesu proizvodnje krompira (počev od primarne proizvodnje do potrošnje) prometna sfera ima više pratećih

nedostataka koji predstavljaju ograničavajuće faktore u razvoju robne proizvodnje.

Bitna pretpostavka širenja robne proizvodnje krompira nalazi se u stabilnoj politici internih cijena krompira u odnosu na cijene drugih biljnih proizvoda, posebno povrtarskih koje su konkurenti krompiru. Neophodno je da se mjerama ekonomske politike, u skladu sa značajem ove proizvodnje, za ostvarivanje standarda stanovništva, kao i mogućnosti povećanja izvoza, utvrdi stabilniji kriterijum vođenja paritetne politike cijena u ovoj proizvodnji.

U cilju usmjeravanja procesa slobodnog obrazovanja cijena na tržištu bilo bi cjelishodno primijeniti i određene zaštitne cijene za krompir kako za primarnu proizvodnju tako i za njegove prerađevine.

ZAKLJUČAK

Krompir kao poljoprivredna kultura u Crnoj Gori ima veliki značaj i zauzima značajno mjesto u strukturi proizvodnje i potrošnje povrtarskih proizvoda.

Crna Gora se karakteriše povoljnim prirodnim i agroekološkim uslovima za proizvodnju krompira, međutim u posmatranom periodu (1991-1998. g.) njen porast još uvijek nije u onom obimu za koji postoje prirodni potencijali.

Površine pod krompirom su promjenljive (prosječno godišnje 9.407 ha) ali se uočava trend rasta zastupljenih površina, koje su skoro sasvim (99%) skoncentrisane na privatnim gazdinstvima. Ostvareni prinosi po jedinici površine pokazuju tendenciju rasta, naročito kod preduzeća i zadruga, dok je fizički obim proizvodnje znatno povećan, posebno u periodu od 1994-1998. g.

Po socio-ekonomskim kategorijama domaćinstava, potrošnja bilježi rast (5,4% sva domaćinstva), pa se može konstatovati da je krompir predstavljao nezaobilazan proizvod u ishrani. Dohodovna elastičnost potrošnje krompira je različita kod pojedinih kategorija domaćinstava, a najveća je kod poljoprivrednih. Prodaja krompira je najviše zastupljena na pijacama.

S obzirom na komparativne prirodne povoljnosti za gajenje krompira, neophodno je sagledati mogućnosti i utvrditi mjere kojima bi se povećala ova proizvodnja. Povećanje izvoza realno je moguće, ali ne preko izvoza sirovog krompira, već preko prerađevina. Ovo zahtijeva da se potpunije izuči i unaprijedi prerada krompira i sagledaju razvojni programi proizvodnje prerađevina na bazi krompira.

LITERATURA

- Đorović, M., Tomić, A. (2000): Tržište i promet poljoprivrednih proizvoda, Beograd.
- Jakovljević, M. (1995): Krompir, Nolit, Beograd.
- Milojić, B. (1980): Ratarstvo, Naučna knjiga, Beograd.
- Jovanović, M., Bulatović, B., Mirecki, N. (2000): Dohodak kao faktor potrošnje povrtarskih proizvoda.
- Statistički godišnjak Crne Gore, period 1991-1999, RZS, Podgorica.
- Anketa o potrošnji domaćinstava, SZS, Beograd.
- Stefanović, R. (1997): Tendencije u kretanju površina, prinosa i obima proizvodnje krompira u Republici Srbiji - Magistarski rad, Poljoprivredni fakultet, Zemun.

**CONDITIONS AND POSSIBILITIES OF POTATO PRODUCTION
IN MONTENEGRO***by**Aleksandra Despotović, Miomir Jovanović, Bogdan Bulatović
Biotechnical institute - Podgorica***Summary**

Potato takes an important place in the structure of production and consumption of farming and truck-farming products in Montenegro. In the last few years the production of seed and mercantile potatoes has particularly gained in importance. The reasons should be looked for in the fact that Montenegro had such apparent deficit and purchased the missing supplies of potatoes from the neighboring regions.

All channels of sale are present in the structure of the turnover of potatoes. The traditional way of nourishment includes potatoes as irreplaceable product in Montenegro. Still, in the absence of modern strategies in collective farms, as very important carriers of the potato production and in agroindustrial enterprises, the lack of ideas about the processing of potatoes and the production of potato products is present.

The aim of this work is to determine the level of the potato production in Montenegro, in other words the offer and the turnover, that consumption of potatoes, as demonstrated request. Acquired results may lead to some conclusions which can help the creation of politics of some economic subjects, that is politics on the level of the Republic.